לשון ציורית: דימוי, האנשה ומטפורה ומה הן מוסיפות

כיתה ה' · שיעור 5 מתוך 7 · רצף: קוראים סיפור לעומק: דמות, נקודת תצפית ולשון ציורית · ספרות · 45 דקות

⬅ לפני

בשיעור הקודם גילינו שהמספרת היא שירה, בגוף ראשון, ושאנחנו רואים את הסיפור דרך העיניים והרגשות שלה.

אחרי ➡

בשיעור הבא נקרא בקול את סצנת נקודת המפנה בהטעמה. הפרשנות של הביטויים הציוריים מן השיעור הזה תעזור להחליט איך לקרוא כל משפט – בקצב, בעצמת קול ובהפסקות.

🎯 מטרה

התלמידים יזהו בסיפור דימוי, האנשה ומטפורה ויסבירו מה כל ביטוי מוסיף למשמעות הסיפור ולרגש של הדמות.

1. התלמידים ימיינו חמישה ביטויים מן הסיפור לפי סוגם (דימוי, האנשה, מטפורה), לפחות 4 מתוך 5 נכון.
2. התלמידים יפרשו שני ביטויים ציוריים בעזרת שלוש שאלות: מה מדמים למה, מה הדמיון, ומה זה מוסיף לסיפור.
3. התלמידים יכתבו דימוי משלהם עם "כמו" שמתאר רגש של שירה ברגע מסוים בסיפור.

מיומנות: זיהוי לשון ציורית ופרשנות תרומתה למשמעות · **כלי:** שלוש שאלות לביטוי ציורי: מה מדמים למה? מה הדמיון? מה זה מוסיף? · **פרקטיקה:** הוראה מפורשת עם חשיבה בקול, שרטוט על הלוח, עבודה בזוגות

📌 עיגון

"הבחנה בלשון ציורית ובתרומתה למשמעות היצירה"

תוכנית הלימודים בחינוך לשוני – עברית (יסודי), פרק ד': הישגים נדרשים · הישג נדרש 6: קריאה של יצירות ספרות מתקופות שונות ומסוגות שונות; התייחסות פרשנית להיבטיהן הרגשיים, הערכיים, האסתטיים והחברתיים-תרבותיים · ציון דרך עד סוף כיתה ו'

🧺 חומרים

- הסיפור "החדר שלי"
- כרזה ובה חמשת הביטויים הציוריים מן הסיפור
- מדבקות בשלושה צבעים (לסוג הביטוי)
- דף העבודה

🔤 מושגים

לשון ציורית · דימוי · האנשה · מטפורה · משמעות

⏱️ מהלך השיעור

פתיחה **6 דק'**	שליפה: "בשיעור הקודם ראינו ששירה מספרת לנו את הסיפור. כשמישהו מספר על עצמו, איך הוא יכול להעביר רגש בלי לכתוב פשוט 'הייתי עצובה'?" המורה כותבת על הלוח זוג משפטים: "רצתי מהר" מול "רצתי כמו רוח", ו"הייתי עצובה" מול "הלב שלי היה אבן". היא שואלת: "מה ההבדל? מה קורה לכם כשאתם קוראים את המשפט השני?" ומציגה את המטרה: "היום נלמד לזהות שלושה סוגים של לשון ציורית בסיפור שלנו, ולהסביר מה כל אחד מהם מוסיף." **תשובות צפויות:** "המשפט השני חזק יותר"; "אני רואה תמונה בראש"; "'הלב היה אבן' – מרגישים שהוא כבד וקשה, לא רק עצוב".
הדגמה – אני **9 דק'**	המורה מגדירה על הלוח שלושה סוגים, כל אחד עם דוגמה מן הסיפור: דימוי – משווים דבר לדבר בעזרת "כמו" או "כאילו" ("המעיל הכחול היה תלוי עליו כמו על קולב"); האנשה – נותנים לדבר שאינו אדם פעולה, רצון או רגש של אדם ("רוח עקשנית ניסתה לפתוח את התריס"); מטפורה – אומרים שדבר אחד הוא דבר אחר, בלי "כמו" ("השתיקה בינינו הייתה חומה"). אחר כך היא מדגימה בחשיבה בקול את שלוש השאלות על הדימוי הראשון. *""המעיל היה תלוי עליו כמו על קולב." מה מדמים למה? את סבא לקולב. מה הדמיון? קולב הוא רזה, והבגד תלוי עליו רפוי, בלי גוף שממלא אותו. מה זה מוסיף? הכותבת לא אמרה "סבא רזה"; היא גרמה לי לראות שהוא התכווץ בתוך המעיל שלו – שהוא חלש ועצוב, אולי מאז שסבתא נפטרה. והמילה "כמו" מגלה לי שזה דימוי."* **תשובות צפויות:** תלמידים מציעים: "סבא דומה לקולב", "קולב רזה וקשה, והבגד תלוי עליו רפוי". כשהמורה שואלת "למה לא לכתוב פשוט 'סבא רזה'?" – "כי ככה מבינים שהוא התכווץ, שקרה לו משהו עצוב".
תרגול משותף – אנחנו **8 דק'**	הכיתה עובדת יחד על המטפורה ועל ההד שלה בסוף הסיפור. המורה כותבת זה מתחת לזה: "השתיקה בינינו הייתה חומה, ואני הוספתי לה כל יום עוד אבן" ו"החומה ההיא נפלה אבן אחר אבן", ומשרטטת חומה על הלוח. היא שואלת: "למה אין כאן 'כמו'?", "מה הן האבנים שהוסיפה שירה?", "מה המשמעות של החומה בתחילת הסיפור ובסופו?" תלמידים כותבים על אבני החומה המשורטטת מעשים של שירה מן הסיפור. **תשובות צפויות:** "אין 'כמו' – אומרים שהשתיקה היא חומה, לא שהיא דומה לחומה"; "כל פעם שהיא ענתה 'בסדר' או הגבירה את המוזיקה – עוד אבן"; "החומה מפרידה בין שירה לסבא, ובסוף היא נופלת – הם קרובים"; "'אבן אחר אבן' – זה קרה לאט, לא בבת אחת".
תרגול מודרך – אתם בזוגות **9 דק'**	כל זוג מקבל שני ביטויים: "העלים הירוקים נגעו בזכוכית, כאילו הם מנסים להציץ החוצה, אל השמש" ו"חייך חיוך שהתפשט על כל הפנים שלו, כמו אור שנדלק בחדר חשוך". הזוג מזהה את הסוג ועונה בכתב על שלוש השאלות. המורה מבקשת מזוג אחד להסביר למה הביטוי הראשון הוא גם האנשה וגם דימוי ("כאילו"). **תשובות צפויות:** "העלים מנסים להציץ – האנשה, כי עלים לא מנסים. אולי זה כמו סבא, שמנסה לצאת מן העצב אל האור"; "חיוך כמו אור בחדר חשוך – דימוי. החדר של סבא היה עצוב, ושירה הביאה אליו אור". טעות צפויה: "זה דימוי כי זה יפה". המורה: "מה המילה שמגלה לנו שזה דימוי? מה בדיוק דומה למה?"

עבודה עצמית – דף העבודה **8 דק'**	התלמידים עובדים על משימות 1–4; מי שמסיים כותב דימוי משלו במשימה 5 (⭐⭐⭐). המורה עוברת בין התלמידים ובודקת את טבלת שלוש השאלות: האם בעמודה "מה זה מוסיף" התלמיד כותב משמעות או רגש, ולא רק חוזר במילים אחרות על הביטוי.
סיכום ובדיקת הבנה **5 דק'**	שלושה תלמידים מקריאים את הדימוי שכתבו; הכיתה אומרת מה מדמים למה ואיזה רגש הוא מעביר. המורה שואלת: "מה הייתה הלשון הציורית נותנת לסיפור, לו הייתה נעלמת ממנו?" ואחר כך כרטיס יציאה. **תשובות צפויות:** "'שירה הרגישה במיטה הצרה כמו ציפור בכלוב' – מדמים את שירה לציפור, והרגש הוא שהיא כלואה ולא חופשייה"; "בלי לשון ציורית הסיפור היה כמו דיווח, היינו מבינים מה קרה אבל לא מרגישים".

🤲 תמיכה

- כרטיס הגדרות קצר עם מילת סימן לכל סוג: "כמו / כאילו" לדימוי, "דבר שאינו אדם עושה כמו אדם" להאנשה, "X הוא Y" למטפורה.
- טבלת שלוש השאלות ניתנת כשהשורה הראשונה כבר ממולאת.

🚀 אתגר

- למצוא בסיפור את הייחור ולהסביר מה הוא מסמל: במה סבא דומה לייחור שהועבר למקום חדש?
- לכתוב מטפורה משלהם (בלי "כמו") שמתארת את היחסים בין שירה לסבא בסוף הסיפור.

✅ כרטיס יציאה והערכה

כרטיס יציאה: בחרו ביטוי ציורי אחד מן הסיפור. כתבו מה סוגו (דימוי, האנשה או מטפורה) ומה הוא מוסיף לסיפור. — **הצלחה:** הסוג מזוהה נכון, וההסבר מתייחס למשמעות או לרגש (למשל: "החומה מראה כמה שירה התרחקה מסבא"), ולא רק מנסח מחדש את הביטוי.

מה בודקים: נבדקים כרטיס היציאה, המיון במשימה 2 וטבלת שלוש השאלות במשימה 3: זיהוי נכון של הסוג, ובעיקר היכולת להסביר מה הביטוי מוסיף למשמעות או לרגש. דימוי מקורי (משימה 5) נבדק לפי שני דברים: "כמו" ודמיון ברור שמתאים לרגש של שירה.

שיעורי בית: למצוא בספר הקריאה שלכם ביטוי ציורי אחד, להעתיק אותו ולכתוב מה הוא מוסיף.

קשר למדע ול-STEM: מדע: הייחור בסיפור הוא דרך אמיתית לריבוי צמחים – מענף אחד של גרניום אפשר לגדל צמח חדש. אפשר להציע לכיתה להשריש ייחור גרניום בכוס מים או באדמה ולעקוב אחריו כמה שבועות; כך הסמל שבסיפור הופך לתצפית.

מילים שמציירות: לשון ציורית בסיפור

כיתה ה' · שיעור 5 ברצף · דף עבודה לתלמיד

שם: ..... תאריך: .....

שלום! הכותבת של "החדר שלי" לא רק מספרת מה קרה – היא מציירת במילים. היום תגלו את הציורים האלה ותסבירו מה הם מוסיפים לסיפור.

דוגמה: "המעיל הכחול היה תלוי עליו כמו על קולב" – דימוי: סבא דומה לקולב. זה מראה שהוא רזה, חלש ועצוב.

1 מתחו קו בין סוג הביטוי להסבר שלו.

דימוי	אומרים שדבר אחד הוא דבר אחר, בלי "כמו"
האנשה	משווים דבר לדבר בעזרת "כמו" או "כאילו"
מטפורה	דבר שאינו אדם עושה או מרגיש כמו אדם

2 מיינו את הביטויים מן הסיפור לפי סוגם.

- המעיל הכחול היה תלוי עליו כמו על קולב
- רוח עקשנית ניסתה לפתוח את התריס
- השתיקה בינינו הייתה חומה
- חיוך שהתפשט כמו אור שנדלק בחדר חשוך
- החומה ההיא נפלה אבן אחר אבן

דימוי	האנשה	מטפורה

3 מלאו את שלוש השאלות לכל ביטוי. ⭐⭐

ביטוי	מה מדאים לאה?	מה הדאיון?	מה גה אוסיף לסיפור?
כאו אור שנדלק בחדר חשוך			
השתיקה בינינו הייתה חואה			

4 הקיפו את הביטוי אוסיף לסיפור. ⭐⭐

1. "רוח סקשנית ניסתה לפתוח את התריס, שוב ושוב" שהלילה היה שקט ונעים
   שצוין אנוחה – לאו בחוץ ולאו בלב של שירה שהתריס היה שבור
2. "החואה ההיאו נפלה אופן אוחר אופן" שהקרבה נבנתה לאוט, בלי רעש אוחד גדול
   ששירה הרסה קיר בחדר ששירה סדיין כוססת

5 כתבו דיאוי סם "כאו" שאתאור מה הרגישה שירה בלילה הרשושן במיטה הדרה. ⭐⭐⭐

_____

_____

בדיקה עצמית

☐ אוני יכול/ה לנהות דיאוי, השושה ומטפורה.

☐ אוני יכול/ה להסביר מה ביטוי ביורי אוסיף לסיפור.

☐ אוני יכול/ה לכתוב דיאוי משלי סם "כאו".